

СЕКЦІЯ 2 СУСПІЛЬСТВО

УДК 159.9:316.624

Сергій Олегович БОГДАНОВСЬКИЙ,

студент факультету психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Олена Володимирівна МИЛОСЛАВСЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Розглянуто загальну характеристику девіантної поведінки, проведено теоретичний аналіз підходу до вивчення девіантної поведінки та загальних характеристик понять.

Ключові слова: *девіація, девіантна поведінка, девіантність особистості.*

У сучасному українському суспільстві проблема девіантної поведінки є досить актуальною, оскільки саме вона обмежує соціалізацію особистості, її розвиток, знижує морально-етичний рівень населення та поширює кримінальну субкультуру: здійснення злочинів, релігійні секти. Проблему девіантної поведінки досліджують не лише в психології, але й у соціології, педагогіці, кримінології, правовій статистиці та в інших науках. Серед вітчизняних та зарубіжних представників, які вивчали девіантну поведінку, є В. Крижко, Є. Павлютенко, М. Рижков, Л. Сохань, Т. Титаренко та інші. Автор вказує, що девіантна поведінка – це система вчинків особистості чи групи, що відхиляється від загальноприйнятої норми (норми психічного здоров'я, права, моралі, культури тощо) [4]. Психологічну норму науковці визначають як зв'язок з психічним здоров'ям. Неприродним вважають те, що може спричинити суб'єктові відчуття тривоги – великий ступінь дратівливості, почуття провини, а також порушення здатності людини адекватно діяти у звичайній для себе професійній чи соціальній якості. А вже соціальну норму визначають як ту, що зумовлена соціальними стереотипами. Тобто коли дії людини не відповідають

загальноприйнятим традиціям та правилам, її сприймають як відхилену від норми [2]. Варто зауважити, що відхилення поведінки може інтерпретуватися як негативно, так і позитивно. Так званий тип порушеної норми і значення наслідків. Позитивною девіацією може бути наприклад нестандартна особистість, для якої притаманним є прояви оригінальних, креативних ідей, які є суспільно значущими, і, загалом, свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства [3]. Негативна девіація – це поведінка, яка пов'язана з тим, що особистість не за своєю позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до установлених соціальних норм поведінки та моральних цінностей, які відповідають вимогам суспільства, хоча вона сама й може добре знати ці норми [5]. У даному випадку процес соціалізації порушується. Це проявляється у незбалансованих психічних процесах, не адаптованості, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді уникання естетичного та морального контролю за власною поведінкою, яка власне стає соціально дезадаптованою. У зв'язку з цим і говорять про девіантність особистості – сукупність надбаних особистістю аморальних, асоціальних поглядів на життя, що не відповідають очікуванням оточуючих та за певний час стають її соціальною позицією, яка заважає зростанню особистості, її само актуалізації та інше. Все це спричиняє девіантний спосіб життя індивіда [1].

Під впливом виховання, соціально-економічних, морально-психологічних та багатьох інших чинників власне і виникає девіація поведінки. У наш час особливо слід відзначити дефіцит засобів і технологій розвитку соціальних служб, що створені для самореалізації кожної людини, недостатньо високий рівень психологічної компетентності більшості населення, в тому числі фахівців, які можуть допомогти людям з певним видом девіантної поведінки [1].

Завдяки загальнонауковому підходу до класифікацій поведінкових відхилень виділяють такі види та характеристики девіацій:

- *за ступенем*: первинні (будь-які форми ненормативної поведінки) та вторинні (виникають у наслідку свідомого чи несвідомого прагнення девіантна діяти відповідно до того «ярлика», яким оточуючі відмітили його поведінку, що була раніше);
- *за характером*: фізичні, психічні, соціальні, економічні порушення та ін.;
- *за динамікою*: стійкі, коли домінує лише один вид асоціальної поведінки (наркоманія, дромоманія); нестійкі, коли відмічається схильність до різних видів девіантної поведінки (алкоголізм з агресією до родини);

- *за масштабом*: масові (алкоголізм), групові (поведінка спортивних уболівальників чи будь-яких фанатів), індивідуальні або ізолювані (нарцисизм, порушення потягів – клептоманія та ін.);

- *за суб'єктом*: відхилення окремих індивідів (жінка-алкоголік, суїцидент), офіційних структур, неформальних та умовних соціальних груп (анонімні алкоголіки, неформали та ін.);

- *за тривалістю*: тимчасові (під впливом групи) і тривалі (константні);

- *за рівнем організованості*: стихійні, що виникають за рахунок впливу емоційного стану індивіда або збігу зовнішніх обставин (агресія, спроби самогубства); сплановані, які регламентовані та чіткої спрямовані (стан комп'ютерної залежності, зловживання алкоголем);

- *за типом порушуваної норми і значення наслідків*: позитивні та негативні;

- *за спрямованістю на себе та інших*: експансивна – втручання у сфери життя та діяльності оточуючих, здійснення стосовно них форм фізичного, психічного та сексуального насильства; неекспансивна – індивід своєю поведінкою не зачіпає інтересів інших, однак шкодить собі (нервова анорексія); егоїстична – спрямована на отримання задоволення чи особистого зиску (сексуальні девіації, зловживання психоактивними речовинами); альтруїстична – спрямована на інтереси інших (суїцидальна поведінка людини, що здійснюється заради близьких);

- *за рівнем структурованості*: організовані – це групова форма поведінки, в межах якої чітко розподілено ролі всіх її учасників (сектантство); для неструктурованих девіацій характерна відсутність ієрархічних взаємостосунків, регламентація вчинків;

- *за рівнем усвідомленості та критичності поведінки*: усвідомлені – це коли особа усвідомлює, що її вчинки суперечать певним нормам, може пережити з цього приводу негативні емоції, хоче змінити свою поведінку; неусвідомлені зазвичай притаманні людям з розладами психіки, які переконані, що їхня поведінка адекватного характеру [2].

Таким чином, створення та широке використання профілактичних програм девіантної поведінки є необхідним для навчально-виховного процесу та є однією з головних умов формування й розвитку здорової повноцінної особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки : курс лекцій. Київ : МАУП, 2006. 88 с.

2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків : навч.-метод. посіб. : у 2 ч. Ч. 1: Теоретична частина. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 2016. 14 с.

3. Козубовська І. В., Товканець Г. В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування. Ужгород : Патент, 1998. 195 с.

4. Макаренко А. С. С любовью и тревогой. Киев : Изд-во УСХА, 1989. 368 с.

5. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. СПб. : Питер, 2000. 1024 с.

Одержано 19.03.2019

Рассмотрена общая характеристика девиантного поведения, проведен теоретический анализ подхода к изучению девиантного поведения и общих характеристик понятий.

Ключевые слова: девиация, девиантное поведение, девиантность личности.

УДК 159.94:316.62

Сергій Олексійович ГАРЬКАВЕЦЬ,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології та соціології

Східноукраїнського національного

університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк);

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2539-3838>

ПРОЯВИ КОНКУРЕНТНОЇ ВІКТИМНОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ

Розглядаються особливості прояву феномена конкурентної віктимності особистості в умовах розвитку соціального конфлікту. Зазначається, що конкурентна віктимність виступає деструктивним чинником, який генерує загострення конфлікту та значно ускладнює пошуки шляхів щодо примирення ворогуючих сторін.

Ключові слова: жертва, ідентичність, конкурентна віктимність, примирення, соціальний конфлікт.

Феномен «конкурентна віктимність» («competitive victimhood» (CV)) вперше був екстрапольований в науковий дискурс зарубіжними дослідниками М. Noor, R. J. Brown, G. Prentice у 2008 році, у зв'язку з вивченням конфлікту та можливостей міжгрупового примирення у Північній Ірландії [5]. Науковці з'ясували, що під час соціального конфлікту (особливо збройного конфлікту) виникає загальна тенденція у конфліктуючих сторін, конкурувати між собою за статус жертви. Кожному з опонентів вважається, що саме вони несуть непорівнянні